LAUSUNTO

Helsinki 13.1.2023

VALTIOVARAINVALIOKUNNAN VEROJAOSTO

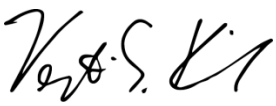
Viite: HE 280/2022vp

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi virvoitusjuomaverosta annetun lain muuttamisesta

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on yli 240 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäseninä yli 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: yhteiskuntasuhdepäällikkö Ulla Kiuru, ulla.kiuru@soste.fi, p. 040 744 0888

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE kiittää valtiovarainvaliokunnan verojaostoa kuulemistilaisuudesta sekä lausuntopyynnöstä ja toteaa seuraavaa:

- Esityksen tavoite virvoitusjuomien valmisteveron muuttamisesta voimakkaammin terveysperusteiseen suuntaan on oikea, mutta esitetty veromalli ei sitä edistä riittävästi. Veron suunnittelussa on painanut terveyshyötyjen tavoittelun sijaan verotuottojen turvaaminen.
- Esitetyssä virvoitusjuomaveromallissa on turhan monta veroportaikkoa. Niitä voisi olla vähemmän, esimerkiksi kolme, jotta siirtymisessä verotasolta toiselle on vahvempi taloudellinen kannustin. Lisäksi verotuksessa tulisi olla nollaveroluokka ainakin makeuttamattomille ja maustamattomille vesille ja kivennäisvesille.
- Ylintä veroluokkaa eli paljon sokeria sisältävien juomien verotusta on kiristettävä nyt esitetystä tasosta. Oikein mitoitettu ja porrastettu verotus kannustaisi teollisuutta muokkaamaan tuotteitaan eli valmistamaan vähemmän sokeria tai sokerittomia juomia valmisteveron välttämiseksi. Toisaalta paljon sokeria sisältävien juomien korkea vero näkyisi niiden myyntihinnoissa ja sitä kautta kuluttajien valinnoissa. Kokemukset alkoholi- ja tupakkaverosta antavat vahvaa näyttöä siitä, että hinnan nousu vaikuttaa tuotteen kysyntään.
- SOSTE pitää hyvänä, että kaikkia sokeripitoisia juomia (luontaista ja lisättyä sokeria sisältävät) kohdellaan virvoitusjuomaveroesityksessä samankaltaisesti.
- Virvoitusjuomaveroa huomattavasti tehokkaammin kansanterveyttä edistävä vero olisi kuitenkin elintarvikkeiden sokeripitoisuuksiin sekä suolan määrään ja rasvan laatuun perustuva laaja-alainen, terveysperusteinen valmistevero. Veropohja perustuisi epäterveellisten elintarvikkeiden vähentämiseen ja terveellisten elintarvikkeiden suosimiseen.
- Myös tuottojen näkökulmasta veropohjaltaan laaja ja oikein mitoitettu terveysperusteinen valmistevero toisi huomattavasti enemmän verotuloja kuin pelkkä virvoitusjuomavero.
- SOSTE esittää, että valtiovarainvaliokunta sisällyttää mietintöönsä seuraavanlaisen ponnen: ***”Valiokunta edellyttää, että terveysperusteisen valmisteveron valmistelua jatketaan viipymättä ja perustetaan asiaa selvittävä laaja-alainen työryhmä. ”***

1. Virvoitusjuomaveron muokkaus ei riittävästi edistä kansanterveyttä ja ohjaa kulutusvalintoja

Tällä hetkellä suomalaiset saavat ruokavaliostaan liikaa sokeria, mutta myös suolaa ja kovaa rasvaa. Tämä vaikuttaa sekä kansanterveyteen että sairauksien hoidon kautta kansantalouteen. Tutkimusten mukaan esimerkiksi tyypin 2 diabetesta sairastavien terveydenhuollon kustannukset vuosina 2012 ja 2017 olivat 2,0 ja 2,5 miljardia euroa. Tämän päälle tulevat vielä tuottavuuskustannukset (sairauspoissaolot, ennenaikaiset eläköitymiset ja kuolemat), jotka ovat vuoden 2017 kustannustutkimuksen mukaan sairaanhoidon kustannuksia suuremmat.

Kansansairauksien ehkäisyssä ja hoidossa ravitsemuksella on keskeinen rooli. On jo korkea aika päättää myös sellaisista verotuksellisista keinoista, joilla voidaan tukea ihmisten terveellisiä valintoja. Oikein mitoitettu ja kohdennettu terveysperusteinen valmisteverotus tuottaisi mittavia terveyshyötyjä. Kulutuskäyttäytymistä muuttamalla verotus ehkäisisi ylipainoa ja kansansairauksia ja siten sairauksien hoitoon tarvittavia kustannuksia. Veron tavoitteena olisi myös ohjata elintarviketeollisuutta valmistamaan vähemmän sokeria ja suolaa sekä rasvakoostumukseltaan parempia tuotteita.

Hallituksen esityksen mukaan virvoitusjuomien valmisteveroa muutettaisiin voimakkaammin terveysperusteiseen suuntaan vahvistamalla veroon sisältyvää terveysohjausta. Virvoitusjuomien valmistevero ehdotetaan porrastettavaksi nykyisen kahden veroluokan sijaan kuuteen veroluokkaan. Alimman veroluokan veroa kannettaisiin sokerittomista tuotteista kuten nykyisin. Sokerittomien juomien vero olisi 9 senttiä litralta eli neljä senttiä alempi kuin nykyisin. Sokeripitoisten juomien vero olisi jatkossa porrastettu viiteen veroluokkaan tuotteen kokonaissokeripitoisuuden perusteella. Sokeria sisältävien juomien veron määrä olisi 16, 24, 32, 40 tai 48 senttiä litralta.

SOSTEn mielestä esityksen tavoite on oikea, mutta kannustimet verotasolta toiselle siirtymiseen eivät tässä mallissa ole riittävät. Portaikkoja pitäisi olla vähemmän, esimerkiksi kolme sekä alimman ja ylimmän veroluokan välinen ero tarpeeksi suuri. Lisäksi makeuttamattomat ja maustamattomat vedet ja kivennäisvedet pitäisi olla vapautettu kokonaan verosta. On myös epäselvää, miksi kiinteät juoma-ainekset halutaan rajata virvoitusjuomaveron ulkopuolelle.

Riittävän kireä verotus kannustaisi teollisuutta valmistamaan sokerittomia tai vähemmän sokeria sisältäviä juomia valmisteveron välttämiseksi. Toisaalta paljon sokeria sisältävien juomien korkea vero näkyisi kuluttajahinnoissa ja sitä kautta kulutusvalinnoissa. Kuluttajalla on suurempi kannustin valita sokeriton juoma, jos sen hinta on edullisempi kuin sokeripitoisen juoman.

Nyt esitetyn veromallin perimmäinen ongelma on, että se on tehty fiskaalisista, eikä terveyslähtökohdista käsin. Hallituksen esityksessä itsessäänkin todetaan, että ehdotettujen muutosten tavoitteena on vahvistaa virvoitusjuomaveron terveysohjausta, kuitenkin niin, että verotuottoja ylläpidetään myös jatkossa. Valmistelussa ei ole valtiontaloudellisista syistä päädytty ehdottamaan veropohjan muuttamista terveysperusteiseksi. Fiskaalisin perustein rakennettu vero vesittää veron tavoitteen sen terveysperusteisuudesta, eikä ole takeita siitä, toimiiko vero tällöin edes toivotulla tavalla.

2. Virvoitusjuomaveron muokkauksen sijaan tarvitsemme laaja-alaisen terveysperusteisen veron

On tärkeä huomata, että virvoitusjuomat kattavat vain hyvin pienen osan väestön sokerin saannista. Suomalaiset saavat suurimman osan sokeristaan muista tuotteista kuin virvoitusjuomista, kuten esimerkiksi makeisista ja makeista viljatuotteista (keksit, munkit, leivokset). Etenkin lasten ruokavaliossa makeat maitotuotteet ja sokeroidut murot voivat olla merkittäviä sokerilähteitä.

Sokeri ei kuitenkaan ole ainoa – eikä edes suurin – haaste ruokavaliossamme. Sekä lasten että aikuisten ruokavaliossa suolaa on reilusti yli suositeltavan saannin. Yhdeksän kymmenestä aikuisesta saa ruokavaliostaan liikaa suolaa. Liiallisella suolan saannilla on lukuisia haittavaikutuksia, kuten yhteys kohonneeseen verenpaineeseen.

Myös rasvan laatu on suomalaisen ruokavalion haaste. Liiallinen tyydyttyneen, kovan rasvan saanti on haitallista muun muassa sydämen, aivojen ja verisuonten terveydelle. Ravitsemussuositusten mukaan kovan rasvan saannin tulisi olla alle 10 prosenttia päivän energiasta. Tähän pääsee vain viisi prosenttia aikuisista.

Verotus on yksi väline vaikuttaa siihen, että ruokaympäristömme tukisi nykyistä terveellisempiä valintoja.

Tupakan ja alkoholin verottaminen osoittaa, että verotuksella voidaan vaikuttaa kulutukseen. Virvoitusjuomaveron hienosäädön sekä pistemäisten verojen sijaan kansanterveyden edistämisen näkökulmasta huomattavasti tehokkaampi malli olisi kaikkia tuoteryhmiä koskeva sokeripitoisuuksiin sekä suolan määrään ja rasvan laatuun perustuva verotus.

Malleja laaja-alaisen terveysperusteisen veron valmistelun pohjaksi on. Esimerkiksi SOSTEn, Sydänliiton ja Diabetesliiton mallissa verotettaisiin epäterveellisiä eli paljon sokeria, suolaa tai kovaa rasvaa sisältäviä tuotteita porrastetusti tuoteryhmittäin. Mallissa olisi nollaveroluokka kasviksille, marjoille ja hedelmille sekä kaikille niille tuotteille, jotka alittavat Sydänmerkki-kriteeristön tuotekohtaiset, kriittisten ravintoaineiden raja-arvot. Kriteeristön ulkopuolelta verotettaisiin luonnollisesti makeisia, suklaata, suolaisia naposteltavia jne.

Veropohja perustuu epäterveellisten elintarvikkeiden vähentämiseen ja terveellisten elintarvikkeiden suosimiseen. Veron logiikka toimii siten, että tuoteryhmässään terveellisempi vaihtoehto olisi hinnaltaan epäterveellistä vaihtoehtoa halvempi ja näin houkuttelevampi ja saavutettavampi valinta kuluttajalle. Malli myös kannustaisi tuotekehitykseen valmisteveron välttämiseksi. Mikäli teollisuus tekee osansa ja muotoilee tuotteitaan uusiksi, hinnat eivät nouse, vaan tuotteet korvautuvat terveellisemmillä vaihtoehdoilla.

Suomalaisten selvä enemmistö haluaa, että yhteiskunta ryhtyy rajoittamaan epäterveellisten elintarvikkeiden tarjontaa ja kulutusta. SOSTEn, Yksi elämä -verkoston ja Terve Paino ry:n teettämän kyselytutkimuksen perusteella (Taloustutkimus, julkaistu tammikuussa 2021) yli puolet suomalaisista (53 prosenttia) kannatti siirtymistä elintarvikkeiden terveysperusteiseen verotukseen. Kolmasosa (33 prosenttia) vastusti ajatusta. Peräti 58 prosenttia suomalaisista kannatti sokeriveroa runsaasti sokeria sisältäville tuotteille.

Julkisuudessa usein esitetty huoli siitä, että laaja-alainen terveysperusteinen vero aiheuttaisi valtiontukiongelmia, on pitkälti aiheeton. Lakiesityksen itsensäkin mukaan veron porrastamista ei pidetä EU:n valtiontukisääntelyn perusteella valtiontukena, jos se on verojärjestelmän luonteen ja rakenteen mukainen ja sitä sovelletaan johdonmukaisesti. Esimerkkinä tällaisesta toimenpiteestä voidaan pitää veron porrastamista tuotteen haitallisen ominaisuuden perusteella. Muita vähemmän haittaa aiheuttava tuote voidaan verottaa muita lievemmin ilman, että asia tulisi arvioitavaksi valtiontukena. Niin sanottu substituuttiongelma eli että kulutus siirtyisi vain muihin vastaaviin epäterveellisiin tuotteisiin taklataan siten, että kaikki tuotteet otetaan verotuksen piiriin, vaikka kaikista tuotteista ei maksettaisi veroa.

Myös tuottojen näkökulmasta veropohjaltaan laaja ja riittävän kireä terveysvero toisi huomattavasti enemmän verotuloja kuin pelkkä virvoitusjuomavero.

3. Seuraavalla hallituskaudella veron kehittämistä ja valmistelu on jatkettava viipymättä

SOSTEn mielestä on erittäin valitettavaa, että tällä hallituskaudella, pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmakirjauksesta ja vuoden 2021 budjettiriihipäätöksestä huolimatta ei kyetty selvittämään mahdollisuutta ottaa käyttöön kansanterveyttä edistävä vero. Asialla oli poliittinen tuki, mutta tahto ei riittänyt.

Heti ensi hallituskauden alussa valmistelua on viipymättä jatkettava ja perustettava laaja-alainen ja poikkihallinnollinen työryhmä valmistelemaan terveysperusteista valmisteveroa. Erilaisia malleja ja tietopohjaa on (sokeriveromalli, laaja-alainen terveysveromalli) valmistelun pohjaksi. Tässä taloudellisessa tilanteessa kaikki keinot sote-kustannusten vähentämiseksi ja toisaalta verotulojen kasvattamiseksi ovat varmasti tervetulleita.

Lausuntomme pohjalta SOSTE esittää, että valtiovarainvaliokunta sisällyttää mietintöönsä seuraavanlaisen ponnen:

”Valiokunta edellyttää, että terveysperusteisen valmisteveron valmistelua jatketaan viipymättä ja perustetaan asiaa selvittävä laaja-alainen työryhmä. ”

SOSTE